

Eduard Toda i Güell (1855-1941): de Reus al món

Jaume Massó Carballido
Institut Municipal de Museus de Reus

Breu resum biogràfic

Eduard Toda i Güell –cònsol, escriptor, egipciòleg, historiador i gestor i defensor del patrimoni cultural, històric i artístic– va néixer a Reus, a cal Cardenyas (l'antiga casa número 1 del carrer de Jesús, on avui hi ha cal Navàs), el 9 de gener de 1855. Fill natural, reconegut judicialment, d'un exalcalde de Reus d'origen riudomenc, el jove Eduard va ser criat i educat per la mare i per l'oncle matern, el conegut periodista i polític reusenc Josep Güell i Mercader. Tot i que dos anys i mig més jove, Toda va ser company d'estudis primaris i secundaris d'Antoni Gaudí i Josep Ribera, amb qui va col·laborar en la realització de la revista juvenil manuscrita *El Arlequín* (1867-1868) i en la redacció d'un innocent però agosarat projecte de restauració de Poblet (1870). Precisament sobre aquest monestir va redactar, compondre tipogràficament i editar el seu primer llibre: *Poblet: description històrica* (sic, 1870), quan només tenia quinze anys i ja posseïa el títol de "Bachiller en Artes". Estudiant exemplar, féu la carrera de Dret a Madrid. Gràcies a la seva facilitat pels idiomes, inicià ben aviat una ràpida i brillant carrera consular, que el portà a conèixer *in situ* llocs tan exòtics com la Xina o Egipte, a més de diverses i importants ciutats portuàries i comercials europees (com Hèlsinki, l'Havre, París, Londres i Hamburg). La seva curiositat i les seves excel·lents aptituds el van portar a interessar-se, entre altres temes, per la vida i la cultura xineses, i per l'arqueologia egípcia (va excavar la tomba intacta de Sennedjem i és considerat el primer egipciòleg català i espanyol) i per la pervivència de la llengua catalana a l'Alguer, tot publicant llibres tan destacats com *La vida en el celeste imperio* (1887), *A través del Egipto* (1889) i *L'Alguer. Un poble català d'Itàlia* (1888). Entre d'altres, i a més de la Xina i Egipte, ja esmentats, i de diversos indrets del Pròxim Orient, Toda va poder visitar països com la Índia, Siam (actual Tailàndia), Anam (actual Vietnam), Cambodja, Corea, Japó i les Filipines. El 1883, tot just tornat de l'Extrem Orient, es va (re)integrar en la vida cultural catalana i inicià les seves múltiples i continuades col·laboracions en publicacions periòdiques del país (especialment a *La Il·lustració Catalana* i *La Renaixensa*). Com a expert en temes relacionats amb la seva funció pública (fronteres, aranzels, contraban, convenis comercials amb altres països, etc.), redactà un manual de *Derecho consular de España* (1889), va portar a terme diverses missions consulars especials, participà activament en la consecució de diversos tractats o convenis internacionals de comerç (amb Alemanya, Portugal, Itàlia, Àustria, etc.) i actuà com a secretari en els acords de pau signats amb els Estats Units arran de la guerra de Cuba. Quan deixà l'exercici consular (l'any 1901), Toda s'establí com a home de negocis a Londres, com a representant de la important naviliera basca Sota & Aznar. L'èxit dels seus afers econòmics (especialment afavorits per la Primera Guerra Mundial, atesa la neutralitat d'Espanya) va facilitar que es pogués retirar quan encara era relativament jove. En tornar a Catalunya, l'any 1919, Toda es va establir a l'antic monestir d'Escornalbou, que havia comprat dotze anys abans i que havia fet reconstruir com si fos un castell. A Escornalbou, on va aplegar una importantíssima biblioteca personal i un gran nombre d'antiguitats i obres d'art, va rebre i acollir diverses personalitats civils i religioses (com el rei Alfons XIII i el cardenal Vidal i Barraquer) i molts artistes, intel·lectuals i estudiosos. Fou elegit vicepresident (i després president) de la Comissió provincial de Monuments, president de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, membre de la Junta de Museus de Barcelona i de la del Centre de Lectura de Reus, membre de número (i també president) de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i corresponent de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans i de la *Real Academia de la Historia*, de Madrid, a més de ser professor de l'Escola de Bibliotecàries de la Generalitat i president dels Jocs Florals de Barcelona (de 1927). Va rebre diferents medalles i condecoracions concedides pels governs de la Xina, de Cambodja, de Siam, de Portugal, d'Espanya, de Dinamarca i de França. Publicà un gran nombre de llibres i articles sobre història, literatura, bibliografia, etnografia i arqueologia. La seva qualitat de mecenes quedà a bastament demostrada en les donacions de llibres i d'objectes valuosos al Centre de Lectura, a diferents museus de Vilanova (amb una destacable col·lecció d'objectes egipcis), Madrid i Reus, a la Biblioteca de Catalunya, a l'Arxiu Municipal de Barcelona (al qual cedí els

documents originals de Domènec Badia, *Alí Bei*), al monestir de Montserrat, etc. L'any 1930 va ser nomenat president del Patronat per a la restauració de Poblet, que endegà de manera activíssima. El 1934 fou designat membre del Patronat del Museu Municipal de Reus i el 1935 president del Patronat del Taller-Escola de Pintura i Escultura de Tarragona, gestionada per la Generalitat. El mateix 1935 va rebre la Medalla d'Or del Centre Excursionista de Catalunya. Pel juliol de 1936, el conseller Ventura Gassol el nomenà delegat per al salvament dels béns patrimonials de la Conca de Barberà i poc després fou designat comissari de Poblet, lloc on aplegà nombrosos i importants fons artístics i documentals. El gener de 1939, en produir-se l'ocupació del monestir per les tropes franquistes, lliurà els fons salvaguardats als representants del *Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional*. Tot i que inicialment fou apartat del càrrec, en reorganitzar-se el Patronat de Poblet, ben aviat fou rehabilitat i nomenat altre cop president. Va morir al mateix monestir, ja novament ocupat per monjos, el 26 d'abril de 1941. L'Ajuntament de Reus li va dedicar un carrer de la ciutat i va disposar que el seu retrat figurés a la galeria de fills il·lustres. També un centre d'ensenyament reusenc porta –des de 1978– el seu nom. El gener de 2005, arran del 150^è aniversari del naixement, i en presència de diversos familiars d'Eduard Toda, es va descobrir una placa commemorativa de bronze (obra d'Artur Aldomà) a la façana de cal Navàs, al carrer de Jesús. Des d'aleshores s'han portat a terme diversos actes, conferències i exposicions commemoratius de l'efemèride –tant a Reus com a Escornalbou, Montblanc i Barcelona– i s'han publicat diversos llibres i articles sobre aquest personatge i la seva obra. Enguany (2016) es commemora el 75^è aniversari de la mort de Toda i l'Ajuntament de Reus, la Diputació de Tarragona i la Generalitat de Catalunya, entre altres institucions i entitats, han preparat un ampli programa d'activitats sobre aquest fill il·lustre de Reus.

Bibliografia bàsica sobre Toda

A tall d'exemple, només esmentaré quatre llibres de Gener GONZALVO I BOU, *Eduard Toda i Güell, 1855-1951. Imatges d'una vida al servei de Poblet* (edició particular, 2005), *Eduard Toda i Güell. El Monestir de Poblet (Selecció d'articles, 1883-1936)* (Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2005), *Eduard Toda i Güell (1855-1941) i el salvament del monestir de Poblet, a través del seu epistolari* (Abadia de Montserrat, 2005), i *Correspondència entre Eduard Toda i Güell i Jaume Barrera i Escudero (1925-1941)* (Associació d'Estudis Reusencs, 2012); dos altres que jo mateix he publicat, *Dietari de viatges d'Eduard Toda i Güell, 1876-1891 (amb un apèndix de 1907)* (Institut Municipal de Museus de Reus, 2008) i *Eduard Toda i Güell: de Reus a Sardenya (passant per la Xina i Egipte, 1855-1887)* (Arxiu de Tradicions de l'Alguer, 2010), i el més recent de Jordina GORT OLIVER, *Eduard Toda i Güell. La passió per la cultura* (Associació d'Estudis Reusencs, 2015). Tot i que ja fa quaranta-un anys que fou publicat, encara és necessària la consulta del volum d'Eufemià FORT I COGUL, *Eduard Toda, tal com l'he conegut* (Abadia de Montserrat, 1975).